

بررسی راهبرد اقتصاد مقاومتی با محوریت انرژی گاز در بستر جغرافیایی سیاسی ایران

عزت اله عزتی

دانشیار جغرافیای سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران ایران

خوشنود عزیزنژاد^۱

دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران ایران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۰/۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۷/۲۶

چکیده

داشتن منابع عظیم گازی ایران می‌تواند از مهمترین محورهای سیاست کلی اقتصاد مقاومتی باشد که می‌تواند نسخه خوبی برای اقتصاد کشور ایران در عبور از بحرانهای موجود و پیش رو و نیز توسعه و تأثیرگذاری بلند مدت آن باشد. و اینکه ذخایر گازی که دارای چنین نقش راهبردی است. و می‌تواند از ارکان اصلی و اساسی اقتصاد مقاومتی کشور قرار بگیرد، مطلبی است که در مفهوم اقتصاد مقاومتی باید بصورت جدی مد نظر قرار بگیرد. جایگاه گاز ایران به گزارش بریتیش پترولیوم رتبه نخست جهان را دارا می‌باشد. اما در رتبه بندی صادر کنندگان جهان متأسفانه مقام بیست و پنجم از آن ایران است، و این بیشتر به دلیل مشکلات جنگ، تحریم‌ها و عدم دسترسی ایران به تجهیزات روز دنیا می‌باشد. ولی قابل توجه نیست. در صنعت، تولید و اقتصاد، انرژی و ارتباط بین آنها باید به خوبی مدیریت شده و نقش تعیین کننده مخازن راهبردی گاز در آینده اقتصاد کشور بخوبی نشان داده شود. با عنایت به اینکه بخشهای زیادی از اقتصاد مستقیم یا غیر مستقیم متأثر از نفت و گاز بوده و هستند، یکی از راهکارهای اقتصاد مقاومتی در حوزه انرژی استفاده بهینه از مخازن موجود گازی بعنوان جایگزین قطعی نفت با استفاده از مدیریت استراتژیک است. با توجه به تحریمهای انرژی در خصوص ایران در صورت کاهش خرید نفت و گاز به صورت خام می‌توان از آن بعنوان موتور محرکه تولید استفاده کرد. اقتصاد مقاومتی یعنی اقتصادی که در شرایط مختلف توانایی و پایداری لازم را دارد. بطوریکه با حذف کمبودها، توسعه و پیشرفت را میسر سازد و در مسیر رشد و توسعه همه جانبه از ثبات لازم برخوردار باشد و بتواند فشارهای ازیرون مانند تحریمها را برگرداند. اقتصاد مقاومتی یعنی مقاومت اقتصادی در شرایط سخت با داشتن راهکار مثبت در شرایط عادی که همان الگوی پیشرفت ایرانی اسلامی است.

واژگان کلیدی: اقتصاد مقاومتی، گاز، مخازن استراتژیک، ایران، ژئوپلیتیک انرژی.

مقدمه

در قرن بیست و یکم انرژی و بطور مشخص (نفت و گاز) از مهم‌ترین مؤلفه‌های تأثیرگذار در تولید ثروت و قدرت در جهان کنونی محسوب می‌شود. اقتصاد کنونی جهان علیرغم رقابت‌های بی وقفه و استفاده از مزیت‌های نسبی همچنان به انرژی نفت و گاز و تأمین امنیت آن وابسته است. چون انرژی نقطه حرکت و سنگ بنای توسعه اقتصاد جهانی است و از سوی دیگر انرژی خود از ارکان قدرت محسوب می‌شود. چون در جهان امروز توسعه (که خود وابسته به انرژی است، می‌تواند تولید قدرت کند و این نتیجه می‌دهد که انرژی کالایی استراتژیک است (Ezzati, 2000, 169). با توجه به تحولات اقتصاد جهانی، رقابت شدید کشورهای تازه صنعتی شده آسیا با سایر قدرتهای جهانی و نیاز روزافزون مجموع این کشورها به انرژی (نفت و گاز) به نظر نمی‌رسد تا سال ۲۰۵۰ میلادی از نقش آن کاسته شود (Bozan, 2009). و چنین روندی است که کشورهای برخوردار از ذخایر انرژی (نفت و گاز) اهمیت استراتژیک خود را در سیاست بین الملل حفظ خواهند کرد و با تدبیر و استفاده از فرصت‌ها می‌توان به نفع اقتصاد خود از آن استفاده نماید. سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی بعنوان علاج پایدار مشکلات اقتصاد ایران مطرح شده است که در ۲۴ بند تنظیم شده است در بند ۱۴ آن که مربوط به بحث ماست ذکر شده که افزایش ذخایر راهبردی نفت و گاز کشور به منظور اثر گذاری در بازار جهانی نفت و گاز و تأکید بر حفظ و توسعه ظرفیتهای تولید گاز بویژه درمیادین مشترک باید با فوریت برنامه ریزی و انجام شود. در برخی بندهای دیگر ذخیره سازی از جمله الزامات تحقق اقتصاد مقاومتی در حوزه انرژی می‌باشد. مثلاً در بندهای ۱۳ و ۱۵ به افزایش ارزش افزوده از طریق تکمیل زنجیره ارزش صنعت گاز بالا بردن فرآورده‌های گازی و پتروشیمی، مقابله با ضربه پذیری درآمد حاصل از صادرات گازی از طریق انتخاب مشتریان راهبردی، تنوع در فروش، افزایش صادرات گاز اشاره شده است که مدیریت آنها باتوجه به نقش کلیدی این کالای راهبردی در کلیه صنایع، بدون وجود ذخایر مطمئن نفت و گاز که بتواند در موقع لزوم نقش کنترلی و تنظیمی داشته باشد دور از دسترس به نظر می‌رسد (Aktari, 2013, 43). اقتصاد مقاومتی در سال ۱۳۸۹ توسط مقام معظم رهبری حضرت آیت الله خامنه‌ای مطرح و بعنوان راهکار و درمان و علاج اقتصاد بیمار گونه ایران ارائه شد (Khamenei.ir). فرض ما هم بر این اساس است که اقتصاد مقاومتی را در شرایط کنونی اقتصادی و سیاسی ایران تنها راهکار خروج از بحران و هدایت کلیه اجزاء اقتصاد ایران به سوی تحقق سریعتر این راهبرد، بسیار ضروری میدانیم. اجرای این سیاست مستلزم استفاده از ابزارهای سخت و نرم است که کشور ایران در صورت فراهم شدن بستر لازم و اتخاذ سیاست خارجی مناسب مبتنی بر بکارگیری هماهنگ قدرت سخت و نرم (قدرت هوشمند) و استفاده از شاخص درآمدی انرژی در کنار برتریهای جغرافیایی می‌تواند به این هدف دست یابد. (porahmadi, 2010, 167). با فرض این مسئله به بررسی سوالهای زیر خواهیم پرداخت که؛ آیا اصولاً منابع عظیم گاز می‌تواند در تحقق اقتصاد مقاومتی و اصلاح اقتصاد کشور ایران نقش داشته باشد؟ و اگر ایران بخواهد در این رابطه گام بردارد استراتژی مؤثر آن کدام ابزار ویژه خواهد بود؟ در این پژوهش به دلیل اهمیت این موضوع و پرداختن به هریک از سوالها با هدف ارائه استراتژی مؤثر در مدیریت انرژی ایران و برای پیشبرد آن به عواملی همچون مفاهیم اقتصاد مقاومتی، آشنایی با اقتصاد ایران، زوایا و اهمیت راهبردی انرژی گاز و جریان ژئوپلیتیک انرژی (گاز) پرداخته خواهد شد. این تحقیق با روش توصیفی - تحلیلی به بررسی اقتصاد مقاومتی و تأثیرگذاری ژئوپلیتیک انرژی (گاز)

بر تحقق و تداوم و تأمین امنیت و منابع مالی، انسانی، سیاسی، فرهنگی و تولیدی آن پرداخته است. همچنین به منظور تبیین چهارچوب مفهومی موضوع از روش اسنادی و مطالعات کتابخانه‌ای بهره برده شده است. سپس اطلاعات بدست آمده از طریق روش تحلیل محتوا مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته زیرا پس از ۷ سال از اعلام طرح اقتصاد مقاومتی در جهت کاربردی شدن آن در ایران ارائه استراتژی مناسب در این زمینه لازم و کارگشا بنظر می‌رسد (Dari Nograni, 2016, 162-163). در این تحقیق ابتدا به بررسی مفاهیم پایه و تأثیر مؤلفه‌های جغرافیایی، ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی می‌پردازیم، سپس به عواملی همچون هوشیاری، تنش زدایی و توسعه گرایي با توجه به اهمیت انرژی گاز خواهیم پرداخت.

مروری بر ادبیات

طرح موضوع اقتصاد مقاومتی با محوریت تأثیرپذیری از انرژی گازی برای اصلاح اقتصاد ایران کار دشواری است، اما قبل از ورود به دلیل توانایی ایران در زمینه تحقق اقتصاد مقاومتی ابتدا به بررسی برخی مفاهیم نظریه‌ها، و پیشینه انرژی و اقتصاد مقاومتی در ایران ضروری می‌باشد که در ادامه به آن خواهیم پرداخت.

- بررسی مفاهیم

الف. اقتصاد مقاومتی؛ نخستین بار اقتصاد مقاومتی و ضرورت پدید آوردن آن در کشور ایران توسط رهبر معظم انقلاب در سال ۱۳۸۹ مطرح شد. از آن زمان بطور مکرر بر موشر بودن اقتصاد مقاومتی و اهمیت مدیریت و برنامه ریزی و تثبیت برنامه‌های اقتصادی کاهش اتکا بر درآمدهای نفتی، خصوصی کردن اقتصاد شرکتهای دانش بنیان و اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ حمایت از تولید تأکید نموده و این گفتمان و مصادیق آن را توسعه داده‌اند. (porahmadi, 2010, 153-184).

- فنریت اقتصادی

نزدیک‌ترین واژه که در فرهنگ اقتصادی جهان به واژه اقتصاد مقاومتی می‌توان یافت اصطلاح (فنریت اقتصادی) است که توسط بریگاگیلو (Briga, 2008, 91) مطرح شده است. بریگاگیلو، توان و سیاست ساختار یک اقتصاد برای بهبود (یا انطباق) با آثار شوکهای برون زای مخالف را فنریت اقتصادی نام نهاده است بریگاگیلو بیان می‌دارد که اصطلاح فنریت اقتصادی به دو مفهوم به کار می‌رود، اول: توانایی اقتصاد برای بهبود سریع پس از شوکهای اقتصادی تخریب کننده خارجی. دوم: توانایی اقتصادی برای انطباق با آثار شوکهاست. اگر در اقتصاد مشکلات مزمن همچون کسری مالی وجود داشته باشد، توان آن اقتصاد برای انطباق با آثار شوکهای مخالف به شدت محدود خواهد شد. از سوی دیگر ابزارهای سیاسی می‌تواند برای خنثی سازی آثار منفی شوکها مورد استفاده قرار گیرد. مثلاً وقتی دولت از نظر وضعیت مالی قوی باشد می‌تواند از تخفیفهای مالیاتی برای برخورد با آثار شوکها استفاده نماید. این نوع فنریت اقتصادی نوعی تقابل باشوک است اگر شوکها خنثی یا ناچیز باشند ایستادگی در برابر آنها آسان است و این در شرایطی است که اقتصاد از مکانیسم لازم جهت کاهش آثار شوک برخوردار باشد. از این مکانیسم بعنوان جاذب شوک نام برده می‌شود. (firozabadi, 2012, 54). با این تعاریف در دانش اقتصاد، تعاریفی از اقتصاد مقاومتی ارائه می‌شود؛ بر اساس نظریه آقای جهرمی، اقتصاد مقاومتی به معنای آمادگی روحی و عملی برای مقاومت در برابر

حملات اقتصادی دشمن و پاسخ به آن در کوتاه مدت و حرکت به سمت طراحی الگوی اقتصادی اسلامی در چهارچوب الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت در دراز مدت است. اقتصاد مقاومتی حرکتی انفعالی نیست. بلکه سلب و ایجاب را باهم دارد. این چارچوب مختص زمان جنگ و تحریم نیست، بلکه یک چشم انداز بلند مدت پیش روی اقتصاد ایران است. زیرا اقتصاد ایران در سایه تفکر جمهوری اسلامی همیشه آماج حملات دشمنان خواهد بود (Hashemi, 2016,91). اقتصاد مقاومتی به معنای ریاضت اقتصادی نیست، بلکه به معنی شکوفایی و رفع مشکلات موجود در زیربخش‌های اقتصادی برای جلوگیری از امتیازدهی به دشمنان و بهبود سطح رفاه عموم است (Torabzadeh, Jahromi, 2010,32). در جای دیگر اقتصاد مقاومتی؛ به مثابه (اقتصادموازی) است. یعنی همانطور که انقلاب اسلامی با توجه به نیازهای خود، به نهادهایی با روحیه و با عملکرد انقلابی، اقدام به تأسیس نهادهایی مانند کمیته امداد، جهاد سازندگی، بنیاد مسکن نمود. حالا برای رسیدن به اهداف انقلاب باید پروژه اقتصاد مقاومتی را ادامه داده و تکمیل کرد. چون ایران به اقتصاد مقاومتی و نهادینه سازی مقاومت در اقتصاد نیاز دارد. (Kashani, 2009,109). همچنین عادل پیغامی می‌گوید: اقتصاد مقاومتی، اقتصادی است که در پی مقاوم سازی، آسیب زدایی، خلل گیری و ترمیم ساختارها و نهادهای فرسوده و ناکارآمد موجود در اقتصاد است (Payghami, 2012: 12). تعریف دیگری از اقتصاد مقاومتی، هجمه شناسی، پدافندشناسی، آفند شناسی در برابر هجمه است. یعنی اول باید فهمید که مخالفان حمله به اقتصاد ایران را باچه ابزارهایی انجام می‌دهند. و بعد برای دستیابی به اقتصاد مقاومتی، استراتژی مقاومت خود علیه ابزارها و شیوه‌هایی حمله دشمن را اجرا کنیم. (kaviani, 2005,29). همچنین پیغامی اساساً اقتصاد مقاومتی را یک رویکرد کوتاه مدت سلبی و اقدامی صرفاً پدافندی ندانسته و برخلاف تعاریف قبلی که اقتصاد مقاومتی را یا پدافندی یا کوتاه مدت می‌دانستند، می‌گوید اقتصاد مقاومتی رویکردی بلندمدت به اقتصاد ایران دارد و اقدامی بلندمدت را در این راستا ترسیم می‌کند. در این رویکرد اقتصاد ایده آلی مطرح است که هم اسلامی باشد و ایران را به جایگاه اول اقتصاد منطقه برساند (Ministry of Energy, 2013,139). علیرغم اینکه حوزه اقتصاد مقاومتی اغلب این تعاریف را شامل می‌شود ولی بیشتر می‌تواند مصداق تعاریف اول و آخر باشد. به تعریف دیگر این دو تعریف راهبردیتر و عام‌تر از تعاریف دیگر نسبت به مبحث اقتصاد مقاومتی هستند.

نقشه شماره (۱) بیضی استراتژیک انرژی خاورمیانه با مرکزیت ایران

Source: The official website of Geography Blogfa

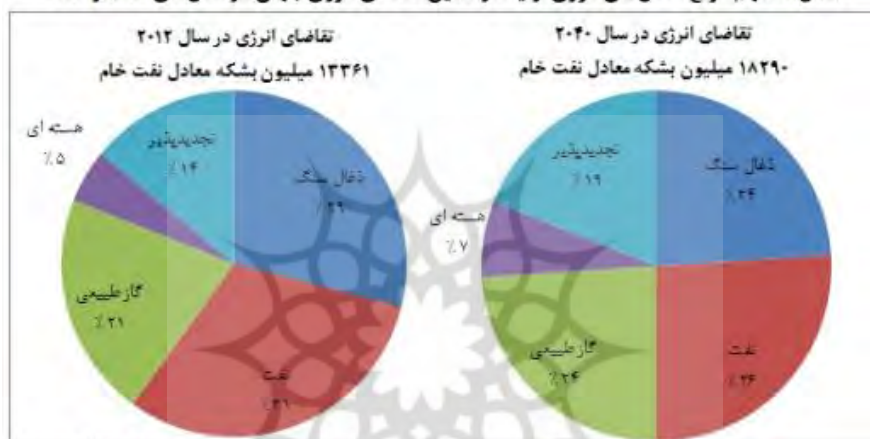
مفاهیم نظری

- موقعیت ایران در بیضی استراتژی انرژی

ایران در مرکز ثقل یکی از بزرگترین شبکه‌های ارتباطی جهان قرار گرفته و همچون پلی اروپا را به خاور دور و مهمتر از همه کشورهای محصور در خشکی آسیای مرکزی و قفقاز را به آبهای آزاد جنوب وصل می‌کند (poormehrani,2010,40). علاوه بر موقعیت جغرافیایی یا قدرت سخت ایران برای تثبیت درآمدهای انرژی و تحقق اقتصاد مقاومتی باید موضوعاتی مانند هوشیاری-همراهی-همگرایی-تنش زدایی-توسعه گرایی و تکیه بر قدرت ژئوپلیتیک انرژی (نفت و گاز) بعنوان قدرت نرم مورد توجه ویژه قرار داشته باشند.

- جایگاه انرژی گاز در آینده ایران و جهان

شکل ۱. سهم انواع حامل‌های انرژی اولیه در تأمین تقاضای انرژی جهان در سال‌های ۲۰۱۲ و ۲۰۴۰

Source: World Energy Outlook 2014, IEA.

در قرن بیست و یکم انرژی نفت و گاز بعنوان یک کالای اقتصادی-سیاسی نقش مهمی در تحولات جهان ایفا می‌کند و نقش گاز در آینده انرژی جهان تا زمانی که انرژی مطمئن دیگری یافت نشود اثرات دامنه دار و موثری بر اقتصاد جهان و ایران بعنوان دارنده بزرگترین میدان گازی جهان یعنی میدان گازی پارس جنوبی، خواهد داشت. تقریباً بیشتر تولیدات از تولید تا توزیع به انرژی وابسته هستند (zarghani,2010,32). دانیل برگلین انگلیسی می‌گوید وقتی که به آینده قرن بیست و یکم نگاه می‌کنیم هر متر مکعب گاز به اندازه پیشرفت در علوم کامپیوتری باعث تسلط و برتری خواهد بود. و انرژی گاز بعنوان جایگزین در دسترس نفت همچنان مولد ثروتهای بزرگ برای افراد، شرکت‌ها و کشورهای دارنده خواهد بود. بدین جهت سیاست گذاری انرژی پایه، کشورهای دارنده منابع انرژی (نفت و گاز) به واقع بخش عمده‌ای از سیاست گذاری این کشورها را تشکیل می‌دهد و برنامه ریزیها متأثر از سیاستهای نفت و گاز خواهد بود (nay,2008,152). کشور ایران یکی از ثروت مندترین کشورهای جهان از نظر منابع عظیم نفت و گاز است. مجموع ذخایر قابل استحصال نفت خام و میعانات گازی ایران در پایان سال ۱۳۹۵ با احتساب منابع جدید ۱۵۶ میلیارد بشکه است.

- اقتصاد مقاومتی و موقعیت ایران در چهار چوب مفهوم نظری اقتصاد مقاومتی باید گفت بر خلاف نظریه پردازان سنتی که بیشتر اقتصاد مقاومتی را معادل اقتصاد بسته و با حد اقل تعامل با کشورهای دیگر ارزیابی می‌کنند و بر

عوامل محسوس و سخت افزاری تاکید داشته‌اند نظریه پردازانی مانند بریگاگیلو با طرح فنریک اقتصادی، آقای ترابی زاده جهرمی با طرح اقتصاد مقاومتی آنرا به معنای آمادگی روحی و علمی برای مقاومت در برابر حملات اقتصادی و طراحی الگوی اقتصادی، اسلامی - ایرانی که انفعالی نیست بلکه سلب و ایجاب را با هم دارد مطرح می‌کند (Abbedeini, 2016,66) همچنین آقای عادل پیغام اقتصاد مقاومتی را در جهت مقاوم سازی آسیب زدایی و خلل گیری و ترمیم ساختارها و نهادهای فرسوده و نا کار آمد موجود اقتصادی می‌داند. در جای دیگر اقتصاد مقاومتی معادل اقتصاد ایده آلی می‌دانند که می‌خواهد ایران را به جایگاه اول اقتصاد منطقه برساند و همچنین اقتصادی که برای جهان اسلام الهام بخش و کار آمد بوده و زمینه ساز تشکیل تمدن بزرگ اسلامی باشد. در شرایط کنونی جمهوری اسلامی ایران، یکی از مهمترین عرصه‌هایی که از قابلیت و ظرفیت تبدیل شدن به یک فرصت جمعی در موقعیت جغرافیایی ایران برخوردار است، تعامل و همکاری سه حوزه سیاست، صنعت و ژئوپلیتیک انرژی است، در بازار جهانی انرژی هیچ مصرف کننده یا تولید کننده‌ای صرف نظر از میزان استقلال خود نمی‌تواند خود را از الزامات، شوک‌ها و نوسانات آن جدا کند از آنجا که بازار انرژی بسیار در هم تنیده است، (Ezzati,2008,63) ایران بعنوان یک تولید کننده عمده انرژی برای توسعه صنایع نفت و گاز خود به سرمایه و فناوری بین المللی نیاز دارد. در واقع می‌توان مدعی شد که تبیین و تعریف استراتژی تعامل سازنده در حوزه انرژی در تحقق اقتصاد مقاومتی تبلور پیدا کند. (Vaezzi,2006,45).

- ایران محور بیضی استراتژیک انرژی

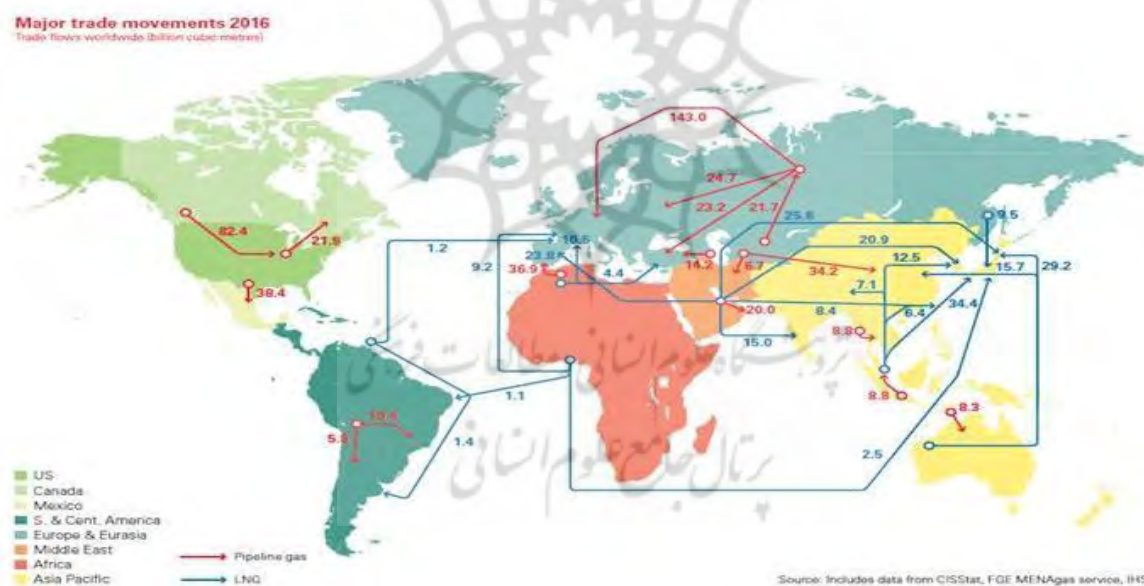
در آغاز سده بیست و یکم دو عامل: منابع و ارتباطات نقش اصلی را در شکل گیری مناطق ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک بازی می‌کنند بیضی انرژی خلیج فارس - دریای خزر یکی از مهمترین واقعیت‌های ژئوپلیتیک دوران ماست (Kahmp,2005,205). روند کنونی تحولات نظام بین المللی بیانگر این است که کشورهای نقش قدرت برتر جهانی در سده بیست و یکم بازی می‌کنند که بتوانند بر منابع و خطوط انتقال انرژی جهان (نفت و گاز تسلط داشته باشند. (minaei,2005,45). موقعیت ایران به ویژه در بخش گاز اهمیت بیشتری از نفت دارد، زیرا از یک سو گاز در استراتژی و امنیت انرژی مصرف کنندگان آسیایی جایگاه ویژه‌ای دارد و از سوی دیگر ایران اولین منابع گاز جهان را دارد و از موقعیت برتر جغرافیایی در منطقه غرب آسیا برخوردار است (Vaezi,2006,32). در خاور میانه ایران از اهمیت ویژه‌ای به لحاظ نفت و گاز برخوردار است و قدرتهای جهانی ویتترین انرژی ایران را زیر نظر دارند و در آرزوی دستیابی به درون آن همیشه در انتظار فرصتهایی هستند تا در راستای اهداف استراتژیک خود وارد آن شوند (Ezzati,2009,62). اما متأسفانه علیرغم داشتن رتبه نخست در ذخایر گازی در بین کشورهای صادر کننده حائز رتبه نازل بیست و پنجم شده است که عدم تعامل با منطقه و جهان را می‌توان مهمترین علت آن دانست. تحقق اقتصاد مقاومتی به عنوان اقتصادی که علاوه بر هدف گسترش رفاه ملی، اهداف آسیب ناپذیری و باز دارندگی را دنبال می‌کند، مستلزم شناسایی و رفع نقاط آسیب پذیر اقتصاد ملی است و این امر جز در سایه شناخت توانمندیهای ملی، حد اقل سازی نا کارایی و نقاط ضعف و حداکثر سازی کار آمدیها و مزیت‌های رقابتی امکان پذیر نیست. (Oilpost, 2017).

یافته‌ها

بر اساس یافته‌های تحقیق کشور ایران مطابق توانمندیهای خود به لحاظ داشتن ابزار مناسب در تحقق اقتصاد مقاومتی و با تاکید بر انرژی گاز می‌تواند از استراتژی انرژی برای تحقق هدف مورد نظر استفاده نماید. در ادامه اصلی‌ترین موارد مورد نیاز در این استراتژی برای تحقق اقتصاد مقاومتی با استفاده بهره‌مندی از منابع غنی انرژی در ایران بررسی می‌گردد.

استراتژی مؤثر در موقعیت ژئوپلیتیک انرژی ایران

بر اساس نتایج بدست آمده در این تحقیق از عوامل با اهمیت که موجب تحقق اقتصاد مقاومتی با مدیریت و بازیگری موثر در حوزه انرژی عاید ایران می‌شود به سه مورد اصلی اشاره می‌گردد. که عبارتند از داشتن سواحل طولانی و تسلط بر نقاط استراتژیک آن، واقع شدن در دو حوزه بزرگ انرژی (خلیج فارس و دریای خزر)، قرار گرفتن در راه اتصال کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز به آبهای آزاد است (Ezzati,2005,186). لذا بهره‌گیری صحیح از این مزیت‌ها می‌تواند در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی در ایران مؤثر باشد. حال به بررسی مستقل هر یک از عوامل مذکور می‌پردازیم.

نقشه شماره (۲) مسیر انتقال گاز به تمام نقاط زمین و نقش مرکزیت ایران

Source: bp 2009

۱-سواحل طولانی و تسلط بر نقاط استراتژیک.

همجواری ایران با سه دریای خزر، خلیج فارس و دریای عمان سهولت ارتباط دریایی موقعیت ژئوپلیتیکی خاصی به ایران داده است همچنین در اختیار داشتن جزایر مهم در خلیج فارس و تسلط بر تنگه هرمز ایران را از موقعیت برتر جغرافیایی برخوردار می‌سازد. (poormehrani,2010,114). بهره‌برداری از مجموع سواحل آبی و تسلط بر نقاط استراتژیک انرژی باعث ایجاد تعادل در درآمدهای ناشی از انرژی که اقتصاد مقاومتی را هدایت می‌کند می‌شود.

۲- واقع شدن در دو حوزه بزرگ انرژی

ایران به همراه منطقه خلیج فارس و حوزه خزر در مجموع ۷۰ درصد از ذخائر شناخته شده گاز و ۴۰ درصد ذخائر نفت جهان را دارا می‌باشند (Damanpak jami, 2008, 225). از دیدگاه جفری کمپ که در حوزه ژئوپلیتیک ایران کار کرده معتقد است که ایران به دلیل اینکه در فضای ناامن منطقه خاورمیانه قرار دارد باید از طریق تولید مناسب از پتانسیل مجاورت جغرافیایی، روابط تجاری، روابط تاریخی، تماس قومی، زبانی در کنار ایده جهان چند قطبی ضمن ائتلاف در حوزه جغرافیایی می‌تواند وزن ژئوپلیتیکی خود را در استراتژی انرژی جهانی افزایش دهد (Ezzati, 2008, 124).

۳- تنش زدایی؛ سیاست عمل گرایانه ای است در فرایند عادی سازی روابط با همه کشورها که اصل همزیستی، همگرایی و همکاری را مرکز ثقل خود قرار می‌دهد (Dehghani Firoozabadi T, 2009, 169). در صورت اجرای دقیق آن به تقویت و توسعه صلح، امنیت و تثبیت منافع ایران در سطح بین المللی کمک خواهد کرد.

۴- توسعه گرایی و ثبات انرژی

توسعه یکی از شیوه‌های خاص تغییر است که در آن تحولات و تغییرات بنیادی در ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جامعه به وقوع می‌پیوندد (Etaat, 2012, 73). در این زمینه ایران در خاور میانه با دو چالش روبروست یکی نحوه آماده سازی کشور برای ورود به عرصه اقتصاد جهانی، دوم ورود آن به عصر آزادی اطلاعات و ارتباطات و مشکل دیگر گسترش و سامان دهی مجدد روابط مطلوب با غرب است. اگر ایران بتواند این مشکلات را حل کند می‌تواند نقش مؤثر و با نفوذی در آینده جهان داشته باشد و قدرت استراتژیکی و ژئوپلیتیک انرژی خود را افزایش دهد. عمر منابع هیدروکربوری مایع در سال ۱۳۹۵ حدود ۹۶ سال بر آورده شده است و در پی کشف ذخایر جدید ۱۱ سال به عمر این ذخایر افزوده شده است. کشور ایران با این میزان ذخایر نفت خام و میعانات گازی و در نظر گرفتن ذخایر غیر متعارف پس از روسیه، عربستان و ونزوئلا در رتبه چهارم قرار دارد. با عنایت به نقش انرژی در اقتصاد جهان و ابزار قدرتمند ایران برای تأثیر گذاری بر این بازار مبتنی بر عرضه و ذخایر عظیم نفت و گاز بی تردید در برپایی و استقرار اقتصاد مقاومتی که نیازمند تعامل با اقتصاد جهانی است مؤثر خواهد بود. (Poorzaghi, 2008, 125). اهمیت درآمدهای نفتی در اقتصاد ایران و تولید ناخالص داخلی نیز غیر قابل انکار است. بخش نفت و گاز به عنوان یکی از فعالیتهای مهم اقتصادی بر سایر متغیرهای اقتصادی تأثیر می‌گذارد و درآمدهای حاصل از فروش میعانات گازی تأمین کننده سهم قابل توجهی از درآمدهای دولت است. و بیش از ۸۰ درصد منابع ارز کشور ایران از فروش نفت و گاز تأمین می‌شود، به طوری که عملکرد مناسب سایر بخش‌های اقتصادی در گرو وضعیت مناسب درآمدهای نفتی در آینده است. نظر به وابستگی اقتصاد در ایران به درآمدهای نفت و گاز و تأثیر گذاری بالای ایران در بازار جهانی انرژی و در پی آن اقتصاد جهانی، اقتصاد گاز یکی از ارگان مهم اقتصاد ایران است. (Poorahmadi, 2006, 214) به خاطر همین اهمیت است که از ۲۴ بند ابلاغ سیاست اقتصاد مقاومتی ۴ بند مرتبط با حوزه انرژی نفت و گاز می‌باشد. حالا می‌خواهیم بدانیم نقش و اهمیت راهبردی انرژی نفت و گاز در صنعت و اقتصاد ایران کجاست و چگونه در تحقق اقتصاد مقاومتی مؤثر خواهند بود.

جدول ۱. میزان ذخایر گاز ۶ کشور برتر و درصد آنها به کل جهان در پایان سال ۲۰۱۳

کشور	ذخایر گاز (میلیارد متر مکعب)	درصد از کل	رتبه در ک	تاریخ آخرین برآورد
ایران	۳۳۶۰۰	۱۷.۹۳	۱	۲۰۱۲ ژوئن ۲۰۱۳
روسیه	۳۳۱۰۰	۱۷.۶۶	۲	۲۰۱۲ ژوئن ۲۰۱۳
قطر	۲۵۴۷۰	۱۳.۳۹	۳	۲۰۱۲ ژوئن ۲۰۱۳
ترکمنستان	۷۵۴۰	۳.۹۵	۴	۲۰۱۲ ژوئن ۲۰۱۳
عربستان سعودی	۷۴۶۱	۳.۹۲	۵	۲۰۱۲ ژوئن ۲۰۱۳
ایالات متحده آمریکا	قبل از تولید نفت گاز شیل ۶۰۷۱	۳.۱۹	۶	۲۰۱۲ ژوئن ۲۰۱۳

Source: bpstatistical review of world energy 2013.2 <http://www.shana.ir>

– نقش راهبردی مخازن نفت و گاز

در صنعت نفت و گاز مخازن راهبردی به مخازنی گفته می‌شود که برای ذخیره سازی حجم بالای نفت و گاز و با اهداف تأمین انرژی در مواقع بحران‌های طبیعی و غیر طبیعی که تولید میعانات گازی و نفت را با مشکل روبه رو می‌کند و ایجاد فرصت مناسب برای فروش بهتر با قدرت مانور بیشتر برای کنترل قیمت بدون متأثر شدن از تولید احداث می‌شوند. از مخازن راهبردی در حفظ منافع ملی در بهره برداری از مخازن مشترک با سایر کشورها از جمله، حوزه مشترک پارس جنوبی با قطر و ارتقاء وضعیت امنیت تأمین انرژی در کشور و همچنین ثبات در تولید اهمیت دارد. مخازن استراتژیک بعد از شوک نفتی ۱۹۷۰ در خیلی از کشورهای وارد کننده به وجود آمدند. این ذخیره سازیها وجود تعادل یا عدم تعادل در بازار نفت و گاز را نشان می‌دهد. و اختلاف بین عرضه و تقاضا در بازار انرژی از این طریق جبران می‌شود. (qavam,2001,114). به بیان دیگر این متغیر نشان دهنده فشارهای بازار بر روی قیمت نفت و گاز است. همچنین ذخایر استراتژیک می‌توانند به کشورهای وارد کننده نفت کمک کند تا از اثرات بحران در مناطق صدور نفت یا پیامدهای بحران در مسیرهای مهم عرضه انرژی مانند تنگه هرمز که حدود یک سوم کل صادرات نفت و گاز جهان از آن عبور می‌کند را بکاهد.

نمودار شماره (۱) ذخایر گاز ۱۰ کشور برتر دارنده گاز دنیا

Source: The official website of Geography Blogfa

– ژئوپلیتیک انرژی و تکیه بر قدرت گاز

تحولات جاری در عرصه دیپلماسی انرژی جهان بیانگر آن است که در سالهایی نه چندان دور، کشورهای قدرتمند برتر اقتصادی خواهند بود که بر منابع انرژی جهان، به ویژه نفت و گاز، تسلط داشته باشند. عامل مهمی که خلیج

فارس را به عنوان بزرگ‌ترین مخزن انرژی جهان در کانون توجه جهانی قرار داده است. رویدادهای دهه نخست قرن بیست و یکم در عرصه مناسبات بین‌المللی انرژی بیانگر آن است که کانون‌های تولید و انتقال انرژی اهمیتی راهبردی یافته‌اند و قدرتهای اقتصادی و نظامی جهان تمایل خود را برای کنترل بیش از پیش این مناطق نشان داده‌اند. از جمله مناطق مهم و استراتژیک تولید نفت و گاز جهان می‌توان به حوزه دریای خزر و خلیج فارس اشاره کرد که فلات قاره ایران در بین آن قرار گرفته است و حوزه خلیج فارس یکی از این مناطق راهبردی جهان است و مهم‌ترین عامل استراتژیک خلیج فارس وجود منابع عظیم نفت و گاز است، به گونه‌ای که این منطقه را مخزن انرژی جهان نامیده‌اند. در جغرافیای سیاسی بررسی توانایی و قدرت اقتصادی یک کشور به میزان قابل توجهی به منابع معدنی آن بستگی دارد، تجهیز و بهره‌برداری صحیح از منابع معدنی موجود از معیارهای عمده قدرت ملی یک کشور به شمار می‌رود. هر اندازه کشوری از منابع و امکانات بیشتری برخوردار باشد، نقش آن در روند تحولات داخلی و بین‌المللی بیشتر است. از جمله منابع با ارزش جهانی ایران، وجود ذخایر غنی نفت و گاز می‌باشد. نیاز به انرژی در دنیای صنعتی امروز دگرگونی‌هایی در میزان قدرت ایجاد کرده است (jafari voldani,2009,47). تحولات صورت گرفته در زمینه ژئواستراتژی و تبدیل آن به ژئواکونومی در رویکردهای ژئوپلیتیکی، منابع نفت و گاز را در معادلات جهانی از اهمیت ویژه برخوردار کرده است. ایران در ژئوپلیتیک انرژی جهان از دو جهت کانون توجه است: یکی موقعیت ژئوپلیتیک ایران و قرار گرفتن در کانون بیضی استراتژیک انرژی جهان و دیگری موقعیت ایران از لحاظ مسیرهای انتقال انرژی و نقش حیاتی کشور در امنیت جهانی انرژی است و همچنین بیشترین مخازن گاز جهان را دارا می‌باشد.

جدول ۲. میزان ذخایر گاز ۶ کشور برتر و درصد آنها به کل جهان در پایان سال ۲۰۱۳

کشور	صادرات گاز (میلیارد متر مکعب)	رتبه در کل	تاریخ آخرین برآورد
روسیه	۱۷۳	۱	۱۹ ژوئن ۲۰۱۴
اتحادیه عرب	۱۴۴.۲۴۸	۲	۱۹ ژوئن ۲۰۱۴
کانادا	۱۰۷.۳	۳	۱۹ ژوئن ۲۰۱۴
نروژ	۸۵	۴	۱۹ ژوئن ۲۰۱۴
الجزایر	۵۹	۵	۱۹ ژوئن ۲۰۱۴
ایران	۶.۲	۶	۱۹ ژوئن ۲۰۱۴

Source: list of countries by natural gas exports2011.2 http:www.wikiped

گاز در سالهای اخیر سریعترین نرخ رشد در میان انرژیهای اولیه در بازار جهانی به خود اختصاص داده است، به گونه‌ای که میزان ذخایر گاز طبیعی جهان ظرف دو مدت کوتاهی از ۸۳ میلیارد متر مکعب به ۱۷۰ میلیارد متر مکعب رسیده است بنا براین برای حضور در بازار و در اختیار گرفتن بازارهای جهانی باید تلاش بیشتری کرد.

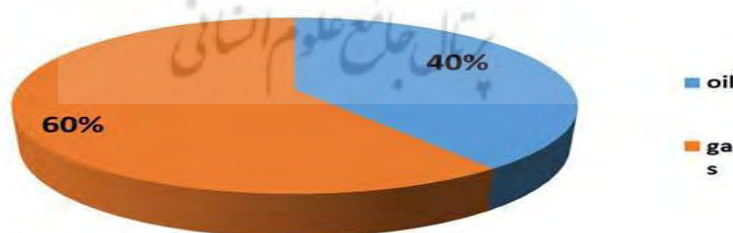
- اهمیت ترانزیتی و آینده انرژی جهان ایران؛

قرن بیستم، قرن حاکمیت تفکرات ژئواستراتژیک بود که منجر به جنگها و درگیریهای زیادی شد. ولی تحولاتی در جهان شکل گرفت که مفهوم ژئواکونومی در اواخر دهه نود قرن بیستم مطرح گردید که هدف آن دستیابی به اهداف سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، نظامی و امنیتی از طریق دخل و تصرف در راهبردهای اقتصادی بود و در این راستا پیشرفت‌های چشمگیری هم حاصل شد، کما اینکه مفهوم «هارتلند» مکیندر که در اوایل قرن بیستم مطرح

گردید و برپایه تفکرات نظامی استوار بود، امروزه دیگر مفهومی ندارد بلکه واژه «هارتلند» به منطقه‌ای اطلاق می‌شود که از لحاظ شکل هندسی حالت یک بیضی را دارد و کشورهای حوزه دریای خزر و خلیج فارس را در بر می‌گیرد و محور این منطقه حساس را کشور ایران تشکیل می‌دهد. (Ezzati, 1387, 34). در بازار انرژی جهان ایران یکی از غنی‌ترین کشورهای صاحب انرژی گاز و بهترین موقعیت ترانزیت انرژی به واسطه قرار گرفتن در محور بیضی استراتژی نقش حیاتی در انرژی جهان دارد. هر بازار انرژی یک حوزه استراتژیک برای کشور ما محسوب می‌شود کشور ما با دارا بودن منابع غنی نفت و گاز می‌تواند از آنها به عنوان اهرم قدرت در سطح بین‌المللی استفاده کند و داشتن این منابع عظیم انرژی می‌تواند ضامن امنیت ملی و در آمد کافی برای توسعه کشور باشد.

انرژی گاز پیش‌ران حال و آینده اقتصاد مقاومتی

انرژی گاز بعنوان مقبول‌ترین انرژی فسیلی بعنوان یکی از اساسی‌ترین پشتوانه‌های صنعت موجود در کشور نقش برجسته‌ای در اقتصاد ایران بویژه اقتصاد مقاومتی دارد از طرفی ایران بعنوان یکی از کشورهای دارنده ذخایر عظیم نفت و گاز طبیعی می‌تواند نقش مؤثری در بازارهای جهانی با تاکید بر حفظ و توسعه ظرفیتهای تولید گاز بویژه در میدانهای مشترک داشته باشد، چرا که توسعه صادرات گاز طبیعی افزون بر توسعه پایدار به لحاظ سیاسی و بین‌المللی موجب در هم تنیدگی متقابل کشورهای نیازمند به انرژی ایران خواهد شد و باعث می‌شود میزان اثرپذیری از تحریمهای اقتصادی بین‌المللی علیه ایران کاهش یابد. از این رو با محور قرار گرفتن اقتصاد مقاومتی به عنوان نقشه راهبردی اقتصاد کشور و تاکید های مقام معظم رهبری اقتصاد مقاومتی سر لوحه کار دولت قرار گرفته است (Sakan, 2009, 38). این سیاست نوین اقتصادی در راستای اقتصاد مقاومتی و اقدام و عمل برای تعریف شرایطی بوده که اقتصاد ایران در برابر شوک‌های احتمالی تاب آور باشد و با قدرت بویژه در حوزه انرژی و همچنین گسترش همکاری منطقه‌ای بر ناامنی منطقه‌ای غلبه کند (Mostafa-Nejad, 2011, 123). بنابراین واقع شدن ایران در حوزه بزرگ انرژی بعنوان نقطه اعمال فشار، اهمیت راهبردی خاصی دارد. این موضوع به دلیل اهمیت ویژه جهانی در حیطه استفاده ابزاری از موقعیت جغرافیایی در استراتژی انرژی ایران مورد توجه قرار می‌گیرد.

Source: BP 2016

شکل شماره (۲) میزان و ذخایر نفت و گاز و نسبت آنها در ایران

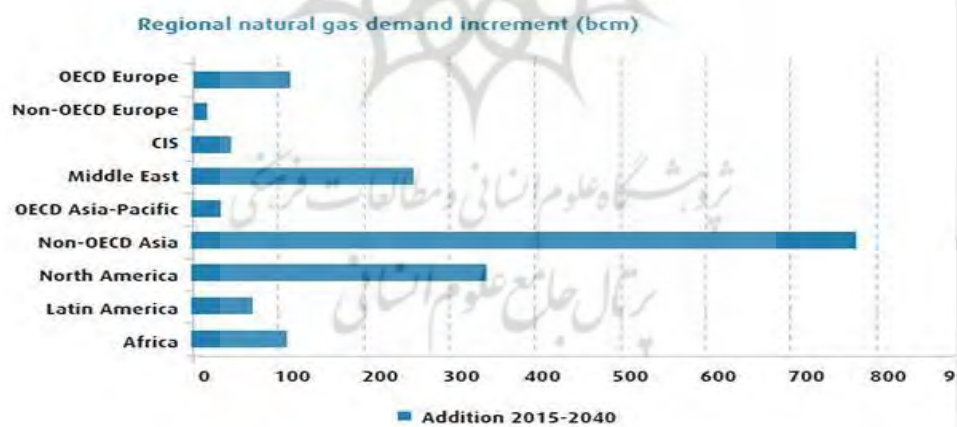
http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_natural_gas_production

ایران بعنوان یکی از کشورهای دارنده ذخایر عظیم نفت و گاز طبیعی نقش مؤثری در بازارهای جهانی با تاکید بر حفظ و توسعه ظرفیتهای تولید گاز بویژه در میدانهای مشترک داشته باشد. از این رو با محور قرار گرفتن اقتصاد مقاومتی به عنوان نقشه راهبردی اقتصاد کشور و تاکید های مقام معظم رهبری اقتصاد مقاومتی سر لوحه کار دولت قرار گرفته است. (Sakan, 2009, 38). این سیاست نوین اقتصادی در راستای اقتصاد مقاومتی و اقدام و عمل برای

تعریف شرایطی بوده که اقتصاد ایران در برابر شوک‌های احتمالی تاب آور باشد. قدرت بویژه در حوزه انرژی و همچنین گسترش همکاری منطقه‌ای بر ناامنی منطقه‌ای غلبه کند (Mostafa-Nejad, 2011, 123). بنابراین واقع شدن ایران در حوزه بزرگ انرژی بعنوان نقطه اعمال فشار، اهمیت راهبردی خاصی دارد. این موضوع به دلیل اهمیت ویژه جهانی در حیطة استفاده ابزاری از موقعیت جغرافیایی در استراتژی انرژی ایران مورد توجه قرار می‌گیرد.

- تأثیر قدرت نرم بر ثبات انرژی ایران

رابطه تنگاتنگ بین انرژی و مسائل بین المللی در دو قرن گذشته پارادایم‌های بین المللی خاص خویش را به وجود آورده است و امنیت کشورها را در پیوندی غیر قابل تردید با مسائل بین المللی قرار داده است. لذا انرژی و امنیت ملی دو مقوله به هم پیوسته قلمداد می‌شوند. در پایان قرن بیستم و آغاز قرن بیست و یکم، یک پارادایم جدید در باب انرژی شکل گرفته است که متأثر از تحولات فناوری و زیست محیطی و هم چنین میزان دسترسی به منابع سوخت‌های فسیلی و تقاضای جهانی می‌باشد. در این بین سهم رو به رشد گاز طبیعی در سبد انرژی مصرفی جهان از ۲۳٫۷٪ در ۲۰۱۱ به ۲۸٪ در ۲۰۳۰ نشان دهنده اهمیت روزافزون گاز طبیعی می‌باشد. غرب از آغاز انقلاب ایران. از طریق رسانه‌های گروهی برای جنگ روانی علیه ایران استفاده کرده است. در این رابطه استراتژی هوشیاری در جهت زدودن اتهامات نزد افکار عمومی جهان و مقابله با جریان روانی دشمنان در دفع تهدیدات علیه ایران نقش با اهمیتی دارد از این رو تصمیم گیران عرصه استراتژی ملی با هوشیاری و برای ثبات بازار انرژی بعنوان موتور محرک اقتصاد مقاومتی با آمادگی کامل چهره دشمن را شناسایی کرده و با آن مقابله نماید (Seif 2008, 177-179).

نمودار شماره (۲) عرضه و تقاضای گاز مناطق قاره‌های مختلف (دی سی‌ام)

Source:: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_natural_gas_production

- همراهی در حوزه انرژی با ایده ژئوپلیتیک انرژی با جهان چند قطبی

انرژی در زندگی بشر اهمیت فوق العاده ای دارد. ادامه زندگی بدون انرژی بسیار مشکل است. صنعت، کشاورزی، خدمات، گرمایش و سرمایش، تولید غذا، محیط خانوادگی، حمل و نقل، نظامی گری، فعالیت‌های پزشکی و درمانی، پژوهش‌های علمی و غیر آن جملگی به انرژی وابسته هستند. از این رو منابع تأمین انرژی، مسیرهای انتقال انرژی، بازارهای مصرف، تجارت انرژی، فن آوری انرژی و نظایر آن اعتبار ویژه‌ای پیدا می‌کنند. مسئله دسترسی و تأمین

انرژی برای نیازمندان آن و نظایر آن و نیز امنیت مسیرهای انتقال انرژی برای تولید کنندگان و مصرف کنندگان فوق العاده اهمیت دارند. به لحاظ ارتباط تنگاتنگ، انرژی با زندگی روزمره مردم و جوامع و نیز حیات کشورها و دولتها است که دولتهای متقاضی و دولتهای تولید کننده را دائماً نگران کرده است و از همین روست که انرژی در سیاستهای ملی و بین المللی نقش تعیین کننده‌ای پیدا نموده است و الگوهایی از رقابت، همکاری، کشمکش، تجاوز، تعامل، همگرایی و واگرایی را در عرصه بین الملل و روابط بین کشورها و دولتها شکل داده است. اهمیت انرژی بدان حد است که دولتهای مصرف کننده، مکانهای تولید انرژی و دولتهای تولید کننده، مکانهای مصرف انرژی و هر دو مسیرهای انتقال و تکنولوژیهای مربوط به انرژی را جزو اهداف ملی و امنیت ملی خود محسوب می‌کنند. انرژی‌های فسیلی بویژه نفت و گاز از آن حیث که در بیان انرژی جهان سهم بالایی دارند، جایگاه ویژه‌ای را در مناسبات بین المللی پیدا کرده‌اند، و سیاست بین المللی را نیز تحت الشعاع قرار داده‌اند. کشورهای جهان سوم و از جمله ایران در روند و ساختار و نظم نوین نظام بین الملل باید بخصوص در معاملات انرژی به سمت شکل‌گیری نظام چند قطبی پیش بروند (Hosseini Matin, 2012: 27). در صورت پیگیری ایده چند قطبی ایران در حوزه نفت و گاز بطور خاص و سیاست خارجی بطور عام با سایر کشورهای جهان بویژه در خاورمیانه تواناییش را با توجه به تفکر دانشمندانی مانند باری بوزان که می‌گوید: داشتن چنین استراتژی از سوی کشورها ممکن است از اهمیت موازنه قدرت در سطح جهان بر خوردار گرداند قابل اهمیت است (Bozanovier, 2002, 48). در صورت داشتن چنین شرایطی ایران می‌تواند در جهت رفع تهدیدات عدم همسویی در عرصه‌ها و موضوعات گوناگون از خود در راستای موازنه قدرتهای جهانی استفاده نماید. نزدیکی اقلیمی و جغرافیایی به همراه منافع و نیازها با نگرش و نگاه مشترک ذهنی و هویتی در کنار رابطه هماهنگ باشیوه کنش جهانی موجب همگرایی کشورهای یک منطقه خواهد شد (Salimi, 2009.127).

بحث و نتیجه گیری

در مجموع، با مطالعه مطالب فوق، هم اینک یک آگاهی کلی و اجمالی از بحث آینده انرژی در ایران به دست آمد نکته مهم اینکه اغلب آثار نوشته شده عمدتاً مراجع و منابعشان همان نهادهای انرژی بین‌المللی بوده و بازتولید آنها بوده است. فقط در برخی گزارشها بحث مزیت نسبی ایران در حوزه نفت و گاز مورد اشاره و تاکید قرار گرفته است. بدیهی است هنوز آثار و ادبیات موجود در زمینه پژوهش انرژی در کشور بسیار ناچیز است و پژوهشگران این حوزه باید تلاش بیشتری برای شناخت این مهم انجام دهند تا یک ادبیات غنی تولید گردد. با توجه به اهمیت انرژی در دنیای امروز با روش‌های گوناگون قادر به کسب، تثبیت، حفظ و استفاده مناسب از انرژی خویش هستند. در شرایط کنونی جمهوری اسلامی ایران یکی از مهمترین عرصه‌هایی که قابلیت و ظرفیت تبدیل شدن به یک فرصت جمعی را دارد تعامل و همکاری در حوزه انرژی نفت و گاز است در بازار جهانی و داخلی هیچ مصرف کننده یا تولید کننده‌ای صرف نظر از میزان استقلال خود نمی‌تواند خود را از الزامات، شوک‌ها و نوسانات انرژی جدا کند برای ایران به عنوان یک تولید کننده عمده انرژی که در عین حال برای توسعه صنایع گازی خود در قالب اقتصاد مقاومتی به سرمایه و فناوری بین المللی نیاز دارد در واقع مفهوم ثبات درآمد انرژی از یک سو تداوم صنایع بالادستی را هدف قرار می‌دهد و از طرف دیگر از این درآمد با ثبات می‌توان موتور اقتصاد مقاومتی را با اطمینان به حرکت

درآورد بدین ترتیب یکی از راهکارهای تحقق اقتصاد مقاومتی در حوزه انرژی دستیابی به تعامل و درآمدهای با ثبات در حوزه انرژی گاز می‌باشد. و فرض ما که اقتصاد مقاومتی در شرایط کنونی سیاسی و جغرافیایی ایران با محوریت انرژی گاز تنها راه خروج از بحران و هدایت جنبه‌های مختلف اقتصادی به سوی پیشرفت و توسعه پایدار است اثبات می‌شود. با اکتشافاتی که انجام شده، ایران اکنون در حوزه منابع گازی، حائز مقام اول است. با این حال، مشکلات ایران در استفاده از فرصت‌هایی موجود در حوزه گاز به چالش‌های کشورمان در ایجاد مسیرهای گاز، تکنولوژی استخراج و سرمایه ارتباط مستقیم دارد.

سه عامل عمده داشتن منابع گسترده گاز، اشباع بازار داخلی و تغییر ساختار بازار انرژی برای اهمیت طرح موضوع گاز مطرح است. در واقع، ذخایر گاز ۶۰ درصد منابع انرژی ایران را تشکیل می‌دهد و ۴۰ درصد به نفت اختصاص دارد. مهم‌ترین نتیجه ورود به تجارت جهانی گاز تشکیل حلقه امنیتی برای کشور با استفاده از مزیت اقتصادی، عقد قراردادهای تجارت منطقه‌ای علی‌رغم اختلافات سیاسی، ادغام گسترده در اقتصاد جهانی گاز، افزایش توان اقتصاد مقاومتی، توسعه پایدار منطقه‌ای، تبدیل ایران به هاب گازی، جذب سرمایه گذاری خارجی و استفاده بهینه از منابع مشترک در جنوب کشور خواهد بود. با نتیجه گیری بحث در بالا و نیز با این توضیح که کشور ایران در کانون منطقه‌ای واقع شده که محور اصلی فضای سیاسی حاکم بر آن اقتصاد انرژی است. بنابراین اقتصاد آن در شرایطی مقاوم و پایدار می‌شود که جهت گیری آن هماهنگ با فضای حاکم بر قلمرو منطقه خاورمیانه باشد. صاحب‌نظران اقتصاد انرژی، گاز طبیعی را به منزله پلی برای دستیابی به توسعه پایدار مبتنی بر انرژی‌های نو و گذار از دوره سوخت‌های فسیلی به دوره فراگیر شدن انرژی‌های تجدیدپذیر تلقی می‌کنند. به اعتقاد قریب به اتفاق کارشناسان دست کم تا دو دهه آینده همچنان انرژی‌های فسیلی نقش اساسی را در تأمین انرژی مورد نیاز جهان ایفا خواهند کرد. بر این اساس با توجه به دغدغه‌های زیست محیطی و پاک‌تر بودن گاز طبیعی در مقایسه با نفت خام و زغال سنگ، نرخ رشد تقاضای گاز بویژه در اقتصادهای توسعه یافته در مقایسه با سایر سوخت‌های فسیلی افزایش یافته است. با توجه به اقبال جهانی به سمت گاز طبیعی و هم‌چنین افزایش سرمایه گذاری در بخش‌های توسعه میدانی گازی، توسعه فناوری‌های نوین بهره برداری از گازهای نامتعارف و همچنین گسترش شبکه انتقال و توزیع گاز در سرتاسر جهان، می‌توان دو دهه آتی را دوران حاکمیت گاز در بازار جهانی انرژی بر شمرد. در چنین شرایطی شناخت روند تجارت گاز طبیعی در سطح جهان و جریان انتقال آن از مناطق تولید به مصرف علاوه بر جنبه‌های اقتصادی از ابعاد امنیتی و ژئوپلیتیک نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار خواهد بود. پژوهشگران آینده را حاصل واکنش چهار مؤلفه سازنده آینده می‌دانند. این مؤلفه‌ها عبارتند از رویدادها، روندها، تصاویر و اقدامات. روند و رویداد بر دو ویژگی آینده متمرکز هستند. روند، اشاره به پیوستگی تاریخی و زمانی دارد و رویداد بر گسستگی تاریخی تأکید می‌ورزد. روندها، تغییرات منظم در داده‌ها یا پدیده‌ها در خلال زمان هستند و از گذشته آغاز شده و تا آینده ادامه می‌یابند. امارویدادها برخلاف روندها حاصل یک اتفاق یا حادثه هستند، که به شدت بر روندها و به طور کل بر آینده تأثیر می‌گذارند که در حال حاضر عامل رویداد مهمترین چالش اقتصاد انرژی ایران است. تصاویر حاصل برداشت یا درخواست افراد و گروه‌های گوناگون در مورد آینده است و در نهایت اقدامات که بر اساس تصاویر بازیگران مختلف از آینده شکل می‌گیرد. شناسایی دقیق و تحلیل این روندها بر بازار انرژی جهان،

یکی از مهمترین الزامات برنامه ریزیهای دقیق و آینده نگرانه در صنعت نفت و گاز کشور است که باید همواره مدنظر کارشناسان، مدیران و سیاستگذاران قرار گیرد. ترسیم آینده مطلوب صنعت نفت و گاز کشور بدون توجه به روندهای نوظهور، آینده‌های محتمل و اهداف و استراتژیهای رقبای بازار جهانی و منطقه‌ای انرژی ناممکن است. به عبارت دیگر، در عصر حاضر هرگونه برنامه ریزی بلندمدت با رویکرد درونگرایی و انکار نقش سایر بازیگران، ناموفق و محکوم به شکست است و پیامدهای منفی قابل ملاحظه‌ای را برای صنعت نفت و گاز و به تبع آن توسعه اقتصادی کشور به دنبال خواهد داشت. پیگیری اعتماد سازی، اتخاذ سیاست غیر چالشی در روند تحولات منطقه‌ای جهانی، سیاست مذاکره، درگیر سازی سرمایه خارجی در منابع داخلی، و مدیریت هدفمند منابع انرژی موضوعاتی هستند که می‌توانند نقش مهمی در ارتقاء توان اقتصادی و چانه زنی ایران در معادلات منطقه‌ای و جهانی، بویژه معادلات انرژی ایفا کنند. پس فرض ما با توجه به تحلیل فوق به اثبات می‌رسد البته تحقیق ما با تأثیر گذاری عامل انرژی (گاز) بررسی گردیده و به تنهایی نمی‌تواند قدرت ملی ایران و تحقق کامل اقتصاد مقاومتی در ایران را بیان کند، بلکه مسائل دیگری بصورت اهداف کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت باید مدنظر باشد و در جهت تحقق آنها تلاش‌های مدیرانه‌ای صورت گیرد تا کشوری با قابلیت‌های بالای ژئواستراتژیکی و ترانزیتی بتواند به جایگاه واقعی خود در شکوفایی داخلی و مجامع بین‌المللی برسد.

پیشنهادها و راهکارها

- کشور ما امروز در یک «نبرد تمام عیار اقتصادی» با دنیای استکبار به سر می‌برد و به دنبال آن مشکلات و فشارهای اقتصادی فراوانی بر این سیستم اقتصادی بیمار در مسیر درمان وارد آمده و خواهد آمد، لذا ضروری است که دولتهای ایران، با داشتن «یک تیم اقتصادی قوی»، برنامه‌ای مدون و اساسی برای مقابله با این تهدیدات در دهه چهارم انقلاب اسلامی (دهه‌ی پیشرفت و عدالت) و ارتقاء جایگاه و قدرت ملی و استراتژیک ایران داشته باشند.

- گره خوردن جایگاه استراتژیک و ژئوپولیتیک کشورمان با مساله نفت و انرژی و تعامل آن با مسائل جهانی و منطقه‌ای، بر اهمیت برنامه و استراتژی در این زمینه افزوده است، چراکه بسیاری از منافع سیاسی و اقتصادی ناشی از نفت و انرژی تنها در صورتی حاصل خواهد شد که در سطح ملی و با هماهنگی کلیه دستگاه‌ها، مورد توجه و پیگیری قرار گیرد.

- ارزش گازی که در میدان پارس جنوبی ذخیره شده است، معادل درآمد ۱۲۰ سال صادرات نفت خام تولیدی کشور است. با توجه به این که ایران در پارس جنوبی با کشور همسایه شریک است و همچنین بیگانگان و شرکت‌های بزرگ بین‌المللی غربی بسیج شده‌اند تا این میدان را تخلیه باید بابت بهترین استراتژی و رویکرد سیاسی و استفاده از تجهیزات روز دنیا از غارت آن توسط دول همسایه جلوگیری کنیم.

- حرکت به سمت خودکفائی در دانش و تکنولوژی‌های مورد نیاز در زمینه انرژی؛ دست یابی به دانش‌های بنیادی و تحقیقات مهندسی و سرعت بخشیدن به تجارتي کردن تکنولوژی‌های توسعه یافته به واسطه سرمایه گذاری در تحقیقات از اولویتهای صنعت گاز کشور است.

- متنوع ساختن منابع تأمین انرژی ایران با افزایش سهم انرژی‌های هسته‌ای و تجدیدپذیر در مقابل انرژی‌های فسیلی (مانند نفت، گاز و زغال سنگ) که علاوه بر آثار مثبت زیست محیطی، عرضه انرژی را خواهد افزود و در دراز مدت با استقلال بخشیدن بیشتر به کشور از نوسانات جهانی انرژی، مسأله استراتژیک انرژی را مرتفع خواهد ساخت.

- کاهش وابستگی اقتصاد ایران به نفت؛ صنعت نفت ایران و بویژه صدور نفت بیش از یک سده است که سرنوشت اقتصاد ایران را رقم زده است، واقعیت این است که امروزه بیش از ۵۰ درصد اقتصاد ایران وابسته به نفت است، این یک چالش جدی است و اگر روزی بلایی بر سر قیمت نفت بیاید، اقتصاد هم به موازات آن سقوط خواهد کرد، پس وقتی جهان مصرف کننده انرژی به سمت استفاده از انرژی‌هایی می‌رود که ضرر کمتری برای محیط زیست دارند ما هم باید با توسعه و تجهیز صنایع گاز با اقتصاد جهانی هم داستان باشیم تا منزوی نشده و از طرف مجامع سیاسی و اقتصادی جهان پس رده نشویم.

- جلوگیری حداکثری از خام فروشی، به تعبیر مقام معظم رهبری خام فروشی بدترین نوع استفاده از نفت است و در واقع تاکنون این سرمایه بین نسلی بیش از آنکه بعنوان یک سرمایه مورد توجه باشد، بعنوان درآمد در دست دولت‌ها بوده است. - افزایش مصرف گاز طبیعی به عنوان منبع انرژی پاک؛ گاز طبیعی به دلیل توجه روز افزون به محیط زیست سالم‌تر و نیز به دلیل تحولات به وجود آمده در فن‌آوری انتقال، با سرعت، سهم خود را در سبد انرژی افزایش خواهد داد، در این زمینه نیز کشورهای مهمی از جمله ایران، در منطقه وجود دارند که بر اهمیت نقش این منطقه در تأمین انرژی مورد نیاز جهان آینده می‌افزایند. - ایجاد اشتغال و ارتقای رشد اقتصادی در حوزه انرژی - مدرنیزه کردن زیرساخت‌های انرژی و توجه ویژه به میدان گازی پارس جنوبی و میداین مشترک اگر به نقش و اهمیت اقتصادی و اجتماعی تولیدات میدان پارس جنوبی و موضوع ایجاد فرصت‌های اشتغال و کارآفرینی آن، مقوله دیپلماسی نفت و افزایش قدرت چانه‌زنی کشور در مبادلات و مناسبات بین‌المللی و افزایش نقش و اقتدار ایران در بازارهای تولید و تجارت انرژی را نیز اضافه کنیم، اهمیت میدان پارس جنوبی بیش از پیش آشکار می‌شود. برآوردهای موجود، همه در این نکته مشترکند که ذخایر موجود در کشورهای خاورمیانه، به خوبی قابلیت ایفای نقشی که برای این منطقه در تأمین انرژی مورد نیاز جهان در نظر گرفته شده است را دارند، لکن لازمه فعلیت یافتن این نقش، فراهم آوردن تمهیداتی است که زمان، منابع مالی و فن‌آوری مهمترین مولفه‌های آن را تشکیل بدهند.

منابع

- Aktari, Abbasali (1392), *Resistance Economics: The Fields of Vahkareh*, Tehran, Amir Kabir Publishing House, First Printing, p. 114
- Bozan, Barry and Ellie, Weaver, 2009, *Areas and powers*, First edition, Publication of Strategic Studies Research Center, Tehran, p. 48.
- Camp, Jeffrey Warbert Harukawi (2004) *Middle East Strategic Geography Volume I*, Translated by Seyyed Mohammad Mehdi Hosseini Matin, First Edition, Publication of Strategic Studies Research Center, Tehran, p. 241.
- Communication of the Standards of Resistance Economics, 11/2/2018 Leadership Site.
- Dari Nograni, Hossein and Saleh Esfahani, Asghar (2016), *Resistance Economics in Islamic Republic of Iran*, Tehran, Naji Publishing Publishing, First Printing, pp. 162-163.
- Dehghani Firoozabadi, Seyyed Jalal, 2009, *Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran*, First Edition, Tehran, p. 456.

- Damanpak Jami, Morteza, (2017), Energy Security and Geography of Iran, Ministry of Foreign Affairs, p. 157.
- Ezzati, Ezzatollah (1393), Geopolitical and geo-economical analysis, and Iran's role in the region, is not institutionalized. Office of Research Projects, No. 43, p. 2.
- Ezzity, Ezzatollah and Hadi Vaisi. (1385 Quarterly, Geopolitical and Geo-economical Analysis of Iran-India Gas Pipeline) Geopolitics, Year 2 No. 2, Summer, pp. 45-48
- Ezati, Ezatollah, Geopolitics in the 21st Century, 1380 p. 41.
- Ezzati, Ezzatollah (1385) Geo-economics of energy and its security implications for countries of Iran, Pakistan, India., Tehran: Office of Political and International Studies, p. 29.
- Ezati, Ezatollah (2005) Analyzing the Bruxelles of Iran and Iraq, Second Edition, Ministry of Foreign Affairs, Tehran, p. 52.
- Firuz Abadi, Morteza, About Iran's Resilient Economy Roadmap, Leadership Site, 27/8/1391.
- Hashemi, Javid, Amir Hossein Vahajipour, Vahid (2016), Chess Andisheh in Oil and Gas Cofferds, Tehran, Sanei Publishing, First Printing, p. 91.
- Hosseini Matin, Seyyed Mehdi, 2012, The American Conflict with Iran After the Cold War, Contemporary Abrar, Tehran, p. 27.
- Jafari Voldani, Asghar, 1382. Iran's Foreign Relations after the Islamic Revolution, First Edition, Tehran-Noor-e-Azadi Publication, p. 69.
- Kashani, Sadegh, (2009), Development of oil and gas fields, gas infrastructure projects, Tehran, Islamic Consultative Assembly Research Center, p. 109.
- Kaviani, Murad and Vaisi, Hadi. (2005), Iran's Transmission of Gas to South and South-East Asia (Opportunities and Threats) Tehran: Second Congress of the Iranian Geopolitics Association, p. 29.
- Leadership site khamenhi.ir Meet workers and workers in the manufacturing sector. 8/2/2018.
- Mostafa-Nejad Abbas, 2011, Iran, and the necessity of a defense treaty: approaches and processes, International Geopolitics Newsletter, July 7-11, No. 1-135-111.
- Mineyah, Mahdi, 2004, Islamic Revolution and Geotechnical Institute of the Islamic Republic of Iran, Islamic Revolution Islamic thought, no.7-8, pp. 45-48.
- Payghami,ahmad, Adequate Resistance Economics, Defensive or Recovery Economics Leadership Site, 28/2/2018
- Ministry of Energy,2018, Office of Planning for Electricity and Energy, energy balance sheets,130 and 139.
- Nay, Joseph, 2011, Soft Power and Strength, Translated by Asghar Ghahrampanpournab, First Edition, From the Power of the War on Softness from Theory to the Exercise by Hojatollah Moradi, Nasar-e-taghi, Tehran, p. 144.
- Obedienee, Javad and Mousavi, Seyedeh Zohreh, 2011, Interaction of Regional Security and Development of Political Spaces, International Geopolitical Quarterly, seventh quarterly, issue (70-78).
- PourAhmadi, Hossein, (2011), The Power of the Normal Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran, First Edition, The Publishing of the Boostan Institute Book, p. 171.
- PoorAhmadi Hossein (2011) Energy, Security and Security Diplomacy of the Islamic Republic of Iran, insert in the collection of foreign oil articles November 2010, pp. 153 and 184.
- Pourahmadi Hussain (2011), The feasibility and impact of the formation of the Organization of Gas Exporting Countries (UJAK) on convergence and enhancement of security, power and other interests of gas exporting countries. Quarterly Journal of Foreign Relations, Third Year, No. 4, Winter 2011, pp. 52-52.
- Pourzaghi Mohammad Hussein and Asadi, Mohammad Bagher, (2008) Application of OPEC oil storage, Journal of Energy Economics Studies, Autumn p125.
- Pourmehrani, Mehran, 2010, Iranian geopolitical challenges in the boundaries of the first edition, Innovative publication, Tehran.p112.
- Pourmehrani, Mehran, 2010, Iranian geopolitical challenges in the boundaries of the first edition, Innovative publication, Tehran.p96-97.
- Qavam, Abdul Ali (2001), Principles of International Foreign Policy, Tehran, Sadegh Post, p. 114.

- Salimi Hossein, 2009, Southwest Asia as an Area, International Geopolitical Quarterly, Year 5, No. 2, 137, and 116.
- Seif, Emamali (2008), Energy intensity and influential factors, Quarterly Journal of Energy Economics, 18, 177-179.
- Damanpak, Jami, Morteza, 2009, Economic Diplomacy, I. Central Asia, First Edition, Ministry of Foreign Affairs publication, Tehran, p. 38.
- Torabzadeh Jahromi, Mohammad Sadegh, Sajjadiyeh, Seyyed Alireza, Samiyasnab, Mostafa, Study on the Dimensions of Resistance Economics in the Islamic Republic of Iran in the Perspective of Ayatollah Khamenei, Journal of Islamic Revolution, The 10th Year, 2013, No 32.
- Vaezi, Mahmoud, 2006, Interdependence between Iran and China. Participation in Energy and Cooperation in Security, Diplomatic Hinterland. 1, No. 2, p. 32.
- Vaezi, Mahmoud, Energy Contribution-Security Cooperation, Hamshahri's Diplomatic Monthly, April 2006, p63
- Zarghani, Sidhadi Wadbiri, Ali Akbar (2010) Geopolitical Opportunities of the Islamic World in Dropop Gas, Proceedings of the Fourth International Congress of Geographers of the Islamic World, Zahedan: Sistan and Baluchestan University, p. 32.

